

УДК 342.3/7

КОРЖ І.Ф., доктор юридичних наук, с.н.с., заступник керівника наукового центру електронного парламенту та правової інформації ДНУ ПБП НАПрН України.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0446-5975>.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ DOI.....

Анотація. В статті досліджується питання правового регулювання обмеження конституційних прав і свобод громадян в Україні в різних політико-правових ситуаціях. Проводиться короткий екскурс у теорію розсуду (дискреції), а також у теорію дискреційних повноважень посадових осіб публічної влади, наводяться різні визначення даного терміну.

Розкриваються види дискреції, акцентується увага на необхідності дотримання принципів об'єктивності й безсторонності, рівності перед законом. Зазначається заборона на застосування несправедливої дискреції, а також що має бути забезпечено належну рівновагу, тобто пропорційність між метою рішення та його негативними наслідками для прав, свобод чи інтересів осіб. Вказується на те, що дискреція не є довільною, вона має завжди здійснюватися відповідно до закону (права), має супроводжуватися захисними засобами, включаючи здійснюваний постійний судовий контроль, на чому акцентує увагу Рада Європи. При здійсненні дискреції, важливого значення набуває процес дотримання основних його принципів, що регулюють адміністративні акти загалом і зазначені у відповідних актах Ради Європи. Наводяться приклади, коли застосування ідеї про дискреційні повноваження органів державної влади призводить до того, що в деяких ситуаціях немає можливості реально захистити свої права навіть через суд. В Українських реаліях, дискреційні повноваження стали трактуватися як будь-які повноваження, коли орган державної влади приймає те, або інше рішення. У свою чергу, українські суди, розглядаючи спори, іноді вважають за краще не порушувати таким чином протлумачені повноваження органів державної влади. Зазначається, що процедури обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина мають певні особливості при здійсненні дискреції, тобто визначені судом чи законом, що передбачено в ст.ст. 34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 44, 47, 54 Конституції України. Розкривається конституційне застереження щодо обмеження в конституційних правах і свободах в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Ключові слова: дискреція, дискретні повноваження, народовладдя, право, правовий нігілізм, правове регулювання;

Summary. This article examines the issue of legal regulation of the restriction of constitutional rights and freedoms of citizens in Ukraine in various political and legal situations. A short excursion into the theory of judgment (discretion) is made, as well as into the theory of discretionary powers of public officials, various definitions of this term are given. Types of discretion are revealed, attention is focused on the need to observe the principles of objectivity and impartiality, equality before the law. It is noted that unfair discrimination is prohibited, and that a proper balance must be ensured, that is, proportionality between the purpose of the decision and its negative consequences for the rights, freedoms or interests of individuals. It is pointed out that the discretion is not arbitrary, it must always be exercised in accordance with the law, must be accompanied by protective measures, including ongoing judicial control, which is emphasized by the Council of Europe. When exercising discretion, the process of observing its main principles, which regulate administrative acts in general and are specified in the relevant acts of the Council of Europe, becomes important. Examples are given when the application of the idea of discretionary powers of state authorities leads to the fact that in some situations it is not possible to

actually protect one's rights even through court. In Ukrainian realities, discretionary powers began to be interpreted as any powers when a state authority makes one or another decision. In turn, Ukrainian courts, when considering disputes, sometimes prefer not to violate the powers of state authorities interpreted in this way. It is noted that the procedures for limiting the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen have certain features in the exercise of discretion, that is, they are determined by the court or the law, which is provided for in Art. 34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 44, 47, 54 of the Constitution of Ukraine. The constitutional clause regarding the limitation of constitutional rights and freedoms in the conditions of martial law or state of emergency is disclosed.

Keywords: *discretion, discrete powers, people's power, right, legal nihilism, legal regulation.*

Постановка проблеми. Впровадження державною владою правового регулювання обмеження конституційних прав і свобод громадян у визначених законом випадках, забезпечення їх дотримання, їх реалізації та належне їх поновлення у випадку порушення – запорука демократичного життя суспільства, гарантія подальшого його розвитку. Осмислення сутності цього напрямку, насамперед службовими і посадовими особами публічної влади, впливає на ефективність та якість реалізації норм права, обґрунтованість та вмотивованість прийнятих управлінських рішень, а через це – й на оцінку діяльності органів публічної влади, на бездоганність й юридичну чистоту законодавства. Саме тому ця тематика не має виходити з поля зору як науковців, так і практиків, а отже вона має постійну актуальність.

В контексті практичних потреб проблематика правового регулювання зазначеного питання корелюється з необхідністю неухильної реалізації конституційно-закріпленого положення про те, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Необхідно зазначити, що важливість розуміння дискреції, насамперед її змісту та напрямку застосування, обґрунтовується тим, що цей термін відсутній в національному законодавстві. Проте, його розуміння і належне застосування часто має вирішальне значення для визначення стратегії захисту інтересів суб'єктів правовідносин.

В теорії права значення дискреції є фундаментальною проблемою щодо правової свободи в діях представників публічної влади, проблемою щодо унеможливлення прояву нормотворчого свавілля з їхнього боку. Тому усвідомлення її природи в умовах євроінтеграції, адаптації національного законодавства до європейського права, є запорукою зрозумілості права, необхідності його чіткості та адекватності суспільним відносинам сучасності та майбутнього, недопущення прояву правового свавілля у суспільних відносинах, прояву правового нігілізму.

Метою статті є визначення стану дискреції конституційних прав і свобод в Україні, насамперед пов'язаних з питанням забезпечення національної безпеки, причин виникнення нинішніх негативних наслідків зазначеного, напрацювання та пропонування шляхів та механізмів удосконалення згаданих процесів з метою належного забезпечення прав і свобод громадян та національної безпеки України.

Дискреція в нормотворчій та правозастосовній діяльності має слугувати орієнтиром, а також стимулятором до подальшого опанування й розвитку знань щодо способів, типів та форм правового регулювання, усвідомлення того, що абсолютна юридична вседозволеність не повинна мати місце у сучасному житті.

Виклад основного матеріалу. Багато років проблема обмеження конституційних прав і свобод громадян, або іншими словами проблема розсуду (дискреції), привертає увагу вітчизняних і зарубіжних учених, юристів і практиків, які по-різному розуміють сам термін, його види та межі. Як зазначено в довідковій літературі, під терміном “дискреція”

розуміється вирішення посадовою особою або державним органом будь-якого питання на власний розсуд [1]. Тобто, це будь-які фактично створені законом можливості для представника держави “вирішувати питання” на власний розсуд, зокрема: правила, які передбачають судження/оцінку з боку контролюючих органів і, як наслідок, допускають неоднозначне тлумачення; так звані “виделки” у законі для застосування санкцій; можливість вибіркового застосування нездійсненого (або такого, який масово не виконується) закону; неоднозначні формулювання самого закону, що допускають різне трактування; суперечності між нормативними актами тощо. Латинською *discretio* – це рішення посадової особи або державного органу віднесеного до їх компетенції щодо питання на власний розсуд в порядку реалізації дискреційної влади.

Наступне визначення пов’язаного з попереднім терміном є “дискреційні повноваження” (англ. – *discretionary powers*) – сукупність прав та обов’язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта [2, с. 215].

Цікавим є визначення пов’язаного терміну “дискреційна влада”, наведеного відомим адміністративістом Авер’яновим В.Б., – (франц. *discretionnaire* – “залежний від власного розсуду”) – спосіб реалізації публічної (тобто з боку держави і місцевого самоврядування) влади, за яким відповідний суб’єкт влади (орган чи посадова особа) застосовує надані йому в межах закону повноваження на власний розсуд, без необхідності узгодження у будь-якій формі своїх дій з іншими суб’єктами. Ці повноваження називаються дискреційними. Наприклад, за Конституцією України глава держави має право призначати окремих посадових осіб лише за згодою ВР України, а інших – без такої згоди, тобто дискреційно. Акти, що їх видає Президент України у межах певного кола визначених ч. 4 ст. 106 Конституції України повноважень, потребують скріплення підписами Прем’єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання, тобто контрасигнації. В усіх інших випадках глава держави видає акти дискреційно, без контрасигнації [3, с. 195].

При визначенні дискреційних повноважень доцільно взяти до уваги і зазначене поняття наведене, зокрема, у Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № R (80)2: під дискреційними повноваженнями слід розуміти повноваження, які адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду, тобто, коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за даних обставин [4].

Зазначимо, що питанню правового регулювання прав і свобод (дискреції) у різних сферах життєдіяльності приділили увагу ряд вітчизняних та зарубіжних науковців: М. Баймуратов; В. Бевзенко; А. Берлач; О. Губська; Т. Коломоєць; В. Костицький; М. Марченко; Р. Мельник; Н. Оніщенко; О. Проневич; О. Радченко; М. Савчин; Н. Сердюк; М. Смокович; Ю. Кернякевич-Танасійчук; В. Шаповал та інші.

Як зазначає суддя Верховного Суду, доктор юридичних наук Олена Губська, існує два типи розподілу видів дискреції. Перший з них передбачає 3 види:

- щодо прийняття рішення;
- щодо одного із варіантів рішення;
- щодо способу дії.

Другий розподіл побудований за підходами у здійсненні дискреційних повноважень:

- імперативний вид дискреції передбачає обрання одного з кількох запропонованих рішень;
- диспозитивний вид – рішення на власний розсуд;
- інтерпретаційний вид передбачає забезпечення можливості інтерпретації невизначених юридичних понять.

Існує й цілий ряд критеріїв, що впливають на межі розсуду при здійсненні дискреції. До них належать:

- відповідність дій та рішень закону та Конституції;
- дотримання прав і свобод особи, а також дотримання мети, задля якої суб'єкта наділено відповідними повноваженнями [5, с. 3].

Серед критеріїв – і необхідність дотримання принципів об'єктивності й безсторонності, рівності перед законом, і заборона на застосування несправедливої дискреції. При здійсненні дискреції також має бути забезпечено належну рівновагу, тобто пропорційність між метою рішення та його негативними наслідками для прав, свобод чи інтересів осіб.

Рішення щодо законності реалізованих дискреційних повноважень має прийматись в межах розумного строку з урахуванням характеру справи, в ньому мають бути враховані конкретні обставини та дотримані процедурні норми. У випадку ж коли суб'єкт перевищує власні повноваження, така дискреція є незаконною і йде мова про зловживання.

Необхідно зазначити, що дискреція не є довільною. Вона завжди здійснюється відповідно до закону (права), оскільки згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України “органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України” [6]. Тому відповідно до Конституції України органи державної влади (їх посадові особи) у ході застосування розсуду не можуть порушувати норми закону, права та свободи людини і громадянина, які є найвищою соціальною цінністю, визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Таким чином “дискреція”, або іншими словами, “реалізація дискреційних повноважень – це реалізація органом публічної влади наданих йому законом повноважень, за якої він має свободу вибору прийняття рішення, яке не може виходити за рамки одного з можливих чи передбачених законом варіантів рішень”. Тобто, із усього масиву можливих управлінських рішень, допустимих законом, вільно та вмотивовано обирається один з них.

Дискреція повноважень має супроводжуватися захисними засобами, включаючи здійснюваний постійний судовий контроль, на що акцентує увагу Рада Європи. Так, згідно п. 34 пояснювальної записки до Резолюції № (77)31, засоби включають у себе звернення до органів, які компетентні переглядати адміністративні акти по суті, а отже, ідеться про оскарження цих актів у судовому і позасудовому порядку. Ці засоби повинні бути ефективними, тобто такими, що надають особі реальну можливість через оскарження домогтися перегляду цих актів [7].

Термін “адміністративний акт” означає, відповідно до Резолюції № (77) 31, будь-яку фізичну особу, захід або рішення, які приймаються під час виконання публічних повноважень і мають такий характер щодо безпосереднього впливу на права, свободи чи інтереси фізичних чи юридичних осіб. Термін “дискреційні повноваження” означає повноваження, які залишають за адміністративним органом певний ступінь свободи щодо рішення, яке необхідно прийняти, дозволяючи йому вибирати з-поміж кількох юридично допустимих рішень одне, яке він вважає найбільш прийнятним. У реалізації цих принципів вимоги доброго і ефективного адміністрування, а також інтереси третіх сторін і основні суспільні інтереси повинні належним чином враховуватися. Якщо ці вимоги чи інтереси вимагають зміни або виключення одного або декількох з цих принципів, або в

окремих випадках, або в конкретних сферах громадськості адміністрації, тим не менш, слід докласти всіх зусиль, щоб дотримуватися духу цієї рекомендації [7].

При здійсненні дискреції, важливого значення набуває процес дотримання основних її принципів, що регулюють адміністративні акти загалом, і якими для державного органу є:

- не переслідується інша мета, ніж та, для якої було надано повноваження;
- дотримується об'єктивність та неупередженість, беручи до уваги лише фактори, що стосуються окремого випадку;
- дотримується принцип рівності перед законом, уникаючи несправедливої дискримінації;
- підтримується належний баланс між будь-якими негативними наслідками, які його рішення може мати стосовно прав, свобод чи інтересів осіб і метою, яку вони переслідують;
- приймається своє рішення протягом часу, який є розумним з огляду на питання, яке розглядається;
- застосовуються будь-які загальні адміністративні вказівки послідовним чином і водночас з урахуванням конкретних обставин кожного випадку.

Наступні принципи застосовуються конкретно до вчинення адміністративних актів на виконання дискреційних повноважень. Ними є:

- будь-які загальні адміністративні вказівки, які регулюють використання дискреційних повноважень: а) оприлюднено, або б) повідомлено належним чином і в обсязі, який необхідний для зацікавленої особи, на її прохання, до чи після вчинення дії щодо неї;
- якщо адміністративний орган, здійснюючи дискреційні повноваження, відступає від загального адміністративного керівництва таким чином, щоб негативно вплинути на права, свободи або інтереси зацікавленої особи, останню повідомляють про причини такого рішення. Це робиться шляхом зазначення причин в акті або шляхом повідомлення їх через запит, надісланий заінтересованій особі в письмовій формі протягом розумного строку;
- дія, вчинена на виконання дискреційних повноважень, підлягає контролю щодо законності з боку суду чи іншого незалежного органу. Цей контроль не виключає можливості попереднього контролю з боку адміністратора органу, уповноваженого приймати рішення як щодо законності, так і по суті;
- якщо немає часових обмежень для прийняття рішення під час виконання дискреційних повноважень встановлених законом, а адміністративний орган не приймає свого рішення в межах розумного часу, інформація про його невиконання може бути передана на контроль компетентним для цієї мети органам;
- суд або інший незалежний орган, який контролює виконання дискреційних повноважень, має повноваження для отримання інформації, які необхідні для виконання його функцій [7].

Водночас, як зазначають дослідники, спроби наслідувати вимоги європейського законодавства і європейські тенденції призводять іноді до дуже цікавих результатів. Так, наприклад, застосування ідеї про дискреційні повноваження органів державної влади приводять до того, що в деяких ситуаціях немає можливості реально захистити свої права навіть через суд. В Українських реаліях, дискреційні повноваження стали трактуватися як будь-які повноваження, коли орган державної влади приймає те, або інше рішення. У свою чергу, українські суди, розглядаючи спори, іноді вважають за краще не порушувати таким чином протлумачені повноваження органів державної влади.

В результаті виникає ситуація, коли суд, встановлюючи з боку державних органів порушення прав громадян або юридичних осіб, не зобов'язує державні органи прийняти конкретне рішення або зробити якусь дію, а наказує “повторно розглянути”. У свою чергу, орган державної влади, повторно розглядаючи питання, знову відмовляє в наданні тих або інших державних послуг. І виходить, що судитися у такому разі практично безглуздо, оскільки рішення все одно не буде реалізовано. Проілюструвати цю ситуацію можна на прикладі судових суперечок з державними реєстраторами, які навіть за наявності повного пакету документів відмовляють в реєстрації прав на нерухоме майно, по суті, мотивуючи це лише тим, що вони мають право відмовити.

В таких спорах з боку державних органів відбувається підміна понять, оскільки не будь-які повноваження органів влади щодо ухвалення рішень є дискреційними. Дискреція є тільки у разі, якщо у рамках закону (не порушуючи закон) державний орган може прийняти різні рішення. Хорошим прикладом є повноваження місцевих рад із землевідведення. Саме депутати місцевих рад визначають, кому віддати землю і з яким цільовим призначенням [8].

Крапку в таких справах, на нашу думку, повинно поставити рішення Вищого адміністративного суду України або в крайньому випадку Верховного Суду України.

Певні особливості щодо здійснення дискреції мають процедури обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина. Так відповідно до положень статті 26 Конституції України [6] для іноземців та осіб без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, визначаються винятки, встановлені Конституцією, законами чи міжнародними договорами України щодо прав і свобод, а також обов'язків для таких осіб.

Відповідно до положень статті 29 Конституції України [6], особа може бути заарештована або триматися під вартою не інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

За вмотивованим рішенням суду чи в порядку, встановленому законом, допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку, як це передбачається положенням статті 30 Конституції України [6]. Також, згідно статті 33 Конституції України [6], законом встановлюються відповідні обмеження щодо свободи пересування, вільного вибору місця проживання, права вільного залишення території України для осіб, хто на законних підставах перебуває на території України.

Подібні обмеження в конституційних правах законом чи судом передбачені в ст.ст. 34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 44, 47, 54 Конституції України. Таким чином згідно з положенням статті 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Посилання в Конституції України на закон чи на рішення суду – є процедурною дискрецією, згідно з якою обмежуються згадані права людини та громадянина.

Водночас, є певне конституційне застереження щодо обмеження в правах і свободах, згідно з яким в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. При цьому не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України.

Правовими механізмами для здійснення дискретних обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб в Україні є два закони України: “Про правовий режим надзвичайного стану” [9] та “Про правовий режим воєнного стану” [10], положенням яких передбачено вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у

зв'язку з введенням воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Тобто, має зазначатися конкретний і вичерпний перелік згаданих обмежень, а також конкретний строк дії цих обмежень. Зазначена констатація має важливе значення для правової чистоти дій публічної влади в цих складних для країни умовах, оскільки навіть вони не є підставою та оправданням для прояву “правового нігілізму”, або іншими словами, прояву “політико-правової аберації” в діях публічної влади.

Таким чином під дискрецією обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина можна розуміти судову чи законом визначену процедуру, яка визначає та встановлює підстави, умови та строки зазначених обмежень.

Аналіз положень згаданих законів дає підстави констатувати, що процес обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина має різний механізм його ініціювання. Так відповідно до положень ст.ст. 5 і 6 Закону [9], зазначене здійснюється за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України чи Кабінету Міністрів України, а також за ініціативи Верховної Ради Автономної Республіки Крим, якщо це стосується її території, відповідним указом Президента України, який, після його підписання Президентом України, подається з відповідним проектом закону до Верховної Ради України для затвердження. При введенні воєнного стану згідно положень ст.ст. 5 і 6 Закону [10] зазначене здійснюється лише за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України.

Чи співпадають теоретичні положення згаданих законів з практичними діями публічної влади при введенні в країні правових статусів надзвичайного чи воєнного стану? Для цього доцільно здійснити аналіз відповідних актів про введення в Україні згаданих станів, що має бути продовженням цього дослідження.

Висновки.

Дослідження питання правового регулювання обмеження прав і свобод (дискреція) в правотворчій та правозастосовній діяльності в сучасному українському суспільстві вказує на те, що вона не є абсолютною. Реалізуючи свободу розсуду нормотворець і правозастосовувач повинен виправдати свої дії, навівши обґрунтування своїх рішень. Крім того, він має переслідувати легітимну мету, визначену законом.

Різновидом дискреції є дискретні обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Правовими механізмами для здійснення зазначеного є два закони України: “Про правовий режим надзвичайного стану” та “Про правовий режим воєнного стану”, положенням яких передбачено вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Під дискретним обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина можна розуміти судову чи законом визначену процедуру, яка визначає та встановлює підстави, умови та строки зазначених обмежень. Так, за вмотивованим рішенням суду чи в порядку, встановленому законом, допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку. Одночасно законом встановлюються відповідні обмеження щодо свободи пересування, вільного вибору місця проживання, права вільного залишення території України для осіб, хто на законних підставах перебуває на території України.

Використана література

1. Дискреція. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 30.01.2023).
2. Дискреційні повноваження. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Чубенко А.Г., Лошицький М.В., Павлов Д.М., Бичкова С.С., Юнін О.С. Київ: Ваіте, 2018. 826 с. URL: https://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2018/12/terminologichnij-slovník_finmonitoring.pdf (дата звернення: 30.01.2023).
3. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол. Ю.С. Шемшученко (голова. редкол.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 1999. Т. 2: Д – Й. 744 с.
4. Рекомендація R (80)2 Комітету Міністрів державам-членам щодо здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами від 11.03.80 р. URL: <https://rm.coe.int/16804f22ae> (дата звернення: 08.02.2023).
5. Що приховує в собі феномен дискреційних повноважень: правовий механізм чи диктаторські рішення? URL: <https://zib.com.ua/ua/147699.html> (дата звернення: 30.01.2023).
6. Конституція України: Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Про захист особистості щодо актів органів адміністративної влади: Рішення Комітету Міністрів Ради Європи № (77)31 від 28 вересня 1977 р. URL: <https://rm.coe.int/16804dec56> (дата звернення: 03.02.2023).
8. Каганец А. Дискреція – межі дозволеного або свавілля без меж? – (Стаття старшого юриста ЮК Prove Group). URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/134612_diskreetsiya---mezhdovolnogo-abo-svavlyya-bez-mezh (дата звернення: 08.02.2023).
9. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.00 р. № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 08.02.2023).
10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.15 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 08.02.2023).

~~~~~ * * * ~~~~~